

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

**“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

МАТЕРІАЛИ

**VII Міжнародної наукової конференції студентів, молодих вчених та
науковців
«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО
ПІЗНАННЯ»**

(Одеса, 23-24 травня 2024 року)

Одеса -2024

УДК: 1:403:316.6 (08)

Методологія та технологія сучасного філософського пізнання. Матеріали VII Міжнародної конференції студентів, молодих вчених та науковців (Одеса, 23-24 травня 2024 р.) 181 с.

Рецензенти:

Голубович Інна Володимирівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Орленко Ірина Миколаївна - доктор філософії, завідувачка Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗВО «Одеська академія безперервної освіти» Одеської обласної ради.

Збірник матеріалів VII Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» вміщує матеріали, які досліджують методологію сучасного пізнання; аналізують Голодомор-Геноцид-Холокост: проблема пізнання моральних складових розвитку XXI століття; показують трансформаційні процеси в сучасному суспільстві; розкривають сучасні підходи до вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій; розглядають філософсько-освітні парадигми сучасного суспільства та філософію синергетики. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 17 від 27 червня 2024 р.)

3. Малівський, А. М. (2019). Невідомий Декарт: антропологічний вимір у філософствуванні: монографія. Дніпро: Герда. С. 300.
4. Ніхад, М. (2006). Філософія перекладу деонтичної модальності. *Журнал освіти і науки*. 13(12), С. 11-29.
5. Сафонов А. (2020). Метафілософія: онтологічні та деонтичні форми рефлексії. *Утопія і латиноамериканська практика*. 25: 1-10.
6. Скірмантас, Янкаускас. (2004). Декартовий доказ Бога: передумови та наміри. *Кафедра філософії Вільнюського університету*. С. 85.

Топор Надія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 1-го року навчання, спеціальність 013 “Початкова освіта(Логопедія)”, факультет початкового навчання, ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **Петінова Оксана Борисівна**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та бменеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», м. Одеса, Україна

ЗЛО ЯК БРАК ДОБРА (НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТІВ З ТВОРУ “СПОВІДЬ” АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)

Тема дослідження є актуальною, оскільки вона стосується фундаментального питання про природу зла та його зв'язок із добром. Питання моралі, етики та релігії завжди були і залишаються важливими для людства. Аналіз “Сповіді” Августина Аврелія дозволяє глибше проникнути у розуміння цих понять та їх значимість у різних аспектах сучасного життя. Результати дослідження можуть бути корисними для філософів, релігійних діячів і всіх, хто цікавиться питаннями моральності та сенсу життя.

Науковці з усього світу значну увагу приділяють проблемам добра та зла. Серед них можна назвати такі імена як А. Добжинські, Г. Онищак, А. Новиков, А. Макинтайр, Ф. Уайтселл, [1, 3, 5] та ряд інших.

У філософському розумінні добро і зло – це морально-етичні категорії, в яких виражається моральна оцінка поведінки людей, а також суспільних явищ. Добро позначає сукупність позитивно оцінюваних окремою людиною або спільнотою людей умов життя, норм поведінки і моральних дій. Зло трактується як негативні явища в особистому та суспільному житті людини, що є предметом морального осуду [2, с. 27]. Те, що ми називаємо “добрим” суспільство вважає моральним, позитивним, гідним наслідування, а зло, навпаки, відноситься до того, що є аморальним, негативним, потребує засудження та покарання.

Проблема добра і зла є однією з головних для філософського вчення Блаженного Августина і формувалася протягом його життєвого досвіду. Саме

зло, як філософська категорія було основним об'єктом інтересу Августина у маніхействі, якому він присвятив 9 років свого життя. Питання про походження зла розв'язувалось маніхеями в плані онтологічного дуалізму, тобто існування злого бога, рівносильного Творцю. Маніхейський вплив назавжди залишив слід в думці блаженного Августина. І незгода у визнанні зла призводить до його повернення у неоплатонічний напрям. Він знав як зло впливає на людей та їх життя, і безстрашно розглядав філософські та теологічні аспекти зла в пошуках відповіді на свої питання. “Сповідь” дає нам повну кількість інформації про його життєвий досвід: дитинство, пошуки бога у юному віці, зацікавлення маніхейством та у подальшому прихід до християнства. Дію зла він сповна відчув на собі. У своєму найвідомішому творі він описує шлях, який людина через зло приходить до осягнення Божої Істини. Народився Аврелій Августин на півночі Африки в сім'ї язичника та ревної християнки. Історію свого спасіння в “Сповіді” Августин починає з раннього дитинства, якого він, звісно, не пам'ятав, лише знав, що воно так було насправді. Блаженний спостерігав, що немовлята в своєму віці поводяться однаково, що усі вони з однаковою жадобою тягнуться до матеріної груді і, як не дивно, усі є під впливом гріха. Августин проводить паралель між жадобою немовляти до материнського молока і жадобою до наживи, слави і користолубства в дорослому віці. У творі часто можна зустріти моменти, коли Блаженний Августин зрівнює по своїй суті справи дорослих і справи дітей з єдиною відмінністю, є те що в різному віці об'єкт цих справ є різним. Основною думкою першої та другої книжок твору, де описується життя Августина до прийняття християнства, є те, що з приходом у цей світ людина автоматично піддається впливу зла. У книзі Августин також окреслює коло своїх дослідницьких інтересів, включаючи питання про походження добра і зла. Формат щоденника передбачає швидше запитання, аніж відповіді. Тут Августин здійснює самоаналіз, чому він “у своїх вчинках бажав тільки зла задля самого зла” [4, с. 28], намагається дослідити свої гріхи, до яких відносить не лише традиційні, такі як “погане товариство”, неробство і празникування, радощі з капостей та крадіжки, пристрасть до театральних розваг, але й захоплення маніхейством і гонитву за примарним щастям.

Поняття добра і зла мають у цій системі основоположний характер бо це не лише складова етики, але й онтології. Звідки береться зло? – запитує Августин у своїй “Сповіді” і дає відповідь у цілій низці своїх праць, розвиваючи різні думки, погляди та сторони проблеми. Августин є родоначальником середньовічного світогляду, який повною мірою репрезентує собою всю специфіку свого часу: його буремний шлях від язичництва через ересі до систематизації християнського світогляду – непересічний приклад формування філософії власним життям, пізнанням і стражданням. Про це автор пише у сьомій книзі: “Я з тривою в серці шукав, звідки походить зло. Що ж то були за тортури для мого серця, що в стражданнях мало породити на світ правду! Що за зойки, Боже мій! А твої вуха слухали їх, хоч я не знав про це. І коли я мовчки й нагально

шукав відповіді, гучні голоси долітали до милосердя Твого: це були німі квиління серця мого. Ти знав мої страждання, але не знав про них ніхто з людей” [4, с. 112-113].

У своїй “Сповіді” святий досліджує такі питання як:

- Питання джерел зла і відповідальності людини: “Чи може людина нести відповідальність за те, що сильніше за неї?” [4, с. 106-107];

- Початків зла: “Я шукав, звідки походить зло, і шукав зле, і не бачив зла у самому своєму пошуку”, “Отже, де ж зло? Звідки ж воно походить? Як закрадається воно сюди? Який корінь його, який зародок? А може, зла взагалі не існує? І, може, тому ми боїмося його, остерігаємось того, що не існує? А коли ми боїмося його без причини, то напевно страх – це зло, що даремно жалить і мучить наше серце; і зло стає тим більшим, чим менше в ньому причин для страху, ами боїмось його. Отже, або існує зло, якого ми боїмося, або зло – це вже те саме, чого ми боїмось” [4, с. 109]. Августин припускає, що злою могла би бути матерія, із якої Бог усе створив. Але такі міркування заперечують твердження про Всемогутність Бога, тому така відповідь його не влаштовує. У своїх турботах про пошук джерел зла, Августин приходив до Бога як істинного слова.

- Внутрішньої благої суті кожної істоти: «І мені стало ясно, що є добрі речі, які псуються. Коли б вони були досконалим добром, то не могли б псуватися, а тим більше тоді, коли б не були добрі. У першому випадку вони були б досконалим добром і були б нетлінні, у другому – не були б ніяким добром, і в них не було б нічого, що могло б стати тлінним. Бо тлінність – це щось шкідливе, отже, коли б Його праця не полягала в змінюванні того, що добре, то вона б зовсім не була шкідливою, що неможливо, або, що цілком очевидно, – все те, що тлінне, позбавлене добра” [4, с. 118]. Таким чином Блаженний приходив до думки, що у всьому є частина зла, бо інакше б, усе існуюче було б вічним.

- Підступність волі є причиною зла: «І я шукав, що є нечестя, і переконався, що це не субстанція, а підступність волі, яка відвертається від досконалої субстанції – від Тебе, Боже мій, – до низьких речей, вона викидає з себе «свої нутрощі» і тільки ззовні надувається» [4, с. 120];

- Тим більші «шанси зла», чим більше людина віддаляється від Бога і вищого порядку, стаючи менш подібною до досконалості [4, с. 120].

У той час основним філософським напрямом був неоплатонізм. Побачивши суттєву подібність між неоплатонівським вченням про Друге Начало (розум) і християнським вченням про Слово Боже (логос), Аврелій Августин сприйняв неоплатонізм як напрям філософії, наближений до християнства, хоч і визнавав, що між ними є суттєві відмінності: «Бо коли якась річ втратить усе, що добре, то вона перестане існувати. Коли ж вона збереже своє буття й перестане бути надалі предметом мінливості, то вона буде у кращому становищі, ніж була раніше, тому вона стане нетлінною. І що ж може бути божевільнішим, ніж твердження, що після втрати всякого добра якась річ стала кращою? Отже, позбавлене всього доброго є те саме, що – ніщо, тому, допоки якась річ існує,

вона добра. Отже, все, що існує, добре, а зло, джерела якого я шукав, – це не субстанція, бо коли воно було б субстанцією, то було б добром» [4, с. 118]. Святий, як і неоплатоніки приходить до думки, що зло позбавлене будь-якої реальності. Августин поступово ввів у християнський світогляд принципи неоплатонізму, тим самим зміцнивши та систематизувавши християнську філософію. Його сумнів у субстанційності зла піднімає цілу низку важливих питань: страху зла, співвідношення зла і свободної волі, відносини зла і добра, їхнього походження, сутності Божого милосердя, меж Його можливостей та інші. Дискусії щодо цих проблем актуальні ще досі, і аргументація Августина активно використовується у намаганнях зняти з Бога відповідальність за світове зло. Питання добра і зла розглядаються у багатьох працях святого: від широко відомих «Сповідь» та «Про Град Божий» до менш знайомих «Про порядок», «Про свободну волю», «Про правдиву віру», «Про натуру добра».

Загалом говорячи про джерела зла у філософії Блаженного Августина, варто зазначити, що їх у нього три. Першим джерелом зла постає недостатнє прагнення людини до добра. Оскільки все наявне створене Богом, то будь-яке буття є добром, а зла в субстанціональному баченні не існує, тому “все, що існує є добром” [4, с. 118]. Інакше кажучи, зло для Августина постає не у вигляді окремої субстанції, а як порушення, відступництво, відхід від добра, свого роду дефект. Про це він постійно говорить: “Зло є не що інше, як зменшення добра, яке доходить до повного його зникнення” і “зло є недостатністю добра” [4, с. 120]. Це спонукає Августина Блаженного стверджувати про існування абсолютного добра, тим самим заперечивши абсолютність зла. Аврелій переконаний, що зла в космосі не існує, адже те, що для поверхового погляду здається дефектом тобто злом, в цілісній універсальній оптиці зникає, губиться у великій гармонії Всесвіту. Ми поспішаємо, звинувачуючи людину в гріховності та злі, судячи про неї лише з погляду вигоди чи користі, що є неправильним. З погляду цілого – кожна, навіть найгірніша людина має свій сенс буття, своє місце у світі, а значить, вона несе в собі і дещо позитивне.

Бог, на думку Августина Блаженного, не несе відповідальності за зло, яке є всього лише відсутністю субстанції добра. Як зазначає Аласдер Макінтайра, “Августин блаженний слідує неоплатонічній традиції в розумінні всього зла як відсутності блага, але він вбачає зло в людській природі, у готовності до зла людської волі...” [3, с. 238]. Так одним із джерел зла у Августина є зла воля, яка відхиляється від вищого в бік нижчого. Це є привілей людини, яка відмовилась від божественного буття і зосередилась винятково на власному існуванні. Тому на переконання Блаженного, моральне зло (гріх) спричинене порочною волею людини, яка за своєю природою завжди тяжіє до вищого Блага, але часто, прямує до нього, заплутується в безмежній кількості інших, не надто важливих і менш значимих. Помилковий вибір людської волі і стає причиною виникнення зла.

Останнім джерелом зла, за Августином, постає існування матерії, так зване фізичне зло (хвороби, страждання, смерть). У нього є єдина причина: воно є наслідком первородного гріха людини. На думку Августина, псування тіла не причина, а скоріше покарання за здійснення гріха першими людьми, непорочне тіло робить душу гріховною, а навпаки, порочна душа, яка загрузла в гріху, робить тіло грішним. Шукаючи причини виникнення зла, як фізичного, так і морального, святий звертається до біблійної історії про гріхопадіння, при цьому дещо змістивши звичні акценти. Зазвичай цю історію розглядають зі сторони, де диявол спокусив Єву та саме через це був скоєний гріх. Августин же дивиться на цю подію трохи з іншого боку, вважаючи, що Єва, через свободу своєї волі сама обрала як їй вчинити. Походження зла тлумачиться Августином Блаженным як наслідок первородного гріха, який ми всі успадкували. Проте початком усього стає, на його думку, “неймовірна гордіня людини” [4, с. 306], яка виникає з недосконалості волі. Досконала воля завжди орієнтована лише на максимальне добро, яким є Бог. Недосконала воля не в змозі завжди утримуватися на стороні добра, тому легко відхиляється у сторону зла. Про це він пише: “І я шукав, що є нечестя, і переконався, що це не субстанція, а підступність волі, яка відвертається від досконалої субстанції - від Тебе, Боже мій, - до низьких речей, вона викидає з себе “свої нутроці” і тільки зовні надувається” [4, с. 120].

Августин поставив проблему зла настільки прямо і дослідно, наскільки це тільки можливо. Для нього це була серйозна проблема. Для нього зло — це щось цілком негативне. Воно не може існувати окремо від добра, завжди добро необхідне для існування зла. На його гадку, зло не в змозі існувати через самого себе нарівні із благом. Його існування, видиме для нас, зумовлене причинами, які лежать поза натурою створеного Богом світу. Зла, вважає філософ, взагалі не було б, якщо б всі творіння Божі зберігали власний вид, порядок та стан.

Із метафоричних розмірковувань можна зробити наступні висновки, на яких добудовується уся наступна Августинова концепція добра і зла: онтологічна досконалість властива лише Єдиному Благу, тобто Богові, усе решта ж не має завершення у самому собі, а тому відрізняється лише ступенем наближення до досконалості. Зло, відтак, це порушення порядку цінностей, надання переваги нижчому перед вищими, віддалення від Бога. Зло є властивістю людської волі: це руйнівне, знищуюче прагнення, яке провокує відхід від добра, тобто гріх. Питання теодицеї виникає у творі, де автор вбачає причину зла у існуванні волі людини. Саме тут постановка проблеми про походження зла розгортається з онтологічного боку, бо Августин прямо говорить про те, що знайти пояснення феномену “злої волі” є рівносильним позитивному вирішенню питання. Також автор не рідко припускається думки про те, що причиною людських вад є присутність у душі злих та темних сил. Відповідно до біблійної традиції, Августин розвиває ідею про вторгнення в життя, думки, вчинки людини духів злоти – демонів, тобто реально існуючих створінь, яким кожен повинен безперестанку протистояти. І відбувається це тому, що в

повсякденному житті людина виявляє нездатність до внутрішнього подолання пристрасті до тимчасових тлінних речей, що на думку філософа витрачає внутрішні можливості людини. Ця пристрасть є засобом впливу злих сил на людину, яка тим не менш не здатна вторгтися в сферу людської свободи.

Тоді виникає питання: чому Бог дав людині волю і свободу? Щоб відповісти на це питання, Августин вибудовує спеціальну класифікацію благ, дарованих людині Богом: великі (справедливість, розсудливість, стриманість, праведний розум); середні або звичайні (необхідні для праведного життя) та найменші (праведне життя можливе і без них). Великими благами неможливо користуватися погано, благами середніми і найменшими можна користуватися як добре, так і погано [4, с. 28]. Воля є середнє благо, вона домагається перших і великих людських благ, хоча сама є благом середнім. Але воля, відвернувшись від незмінного і загального блага і повернувшись до власного блага, нижчого, грішить.

Отже, в свободній волі укладений корінь і добра, і зла. Вільна воля необхідна умова для праведного життя. Без вільної волі людина не може жити правильно, тому Бог дарував її людині. Свобода волі дарована людині для благих цілей, але через неправильне користування нею відбуваються гріхи. З іншого боку, абсолютно справедливо, що без свободи волі немає ні провини, ні відповідальності. Гріх – зло добровільне. На думку святого, ніхто позбавити людину свободи не може, навіть Бог. Однак гріхопадіння людини призводить до спотворення волі і свободи людини, це спотворення і волі, і свободи, і людини, це своєрідне джерело морального зла. В силу гріховності воля людини має можливість здійснювати зло. Таким чином, тут він у свій спосіб доходить до неоплатонічного твердження про те, що зло є зменшенням добра, що призводить до повного його зникнення.

Тобто, гріх і зло полягають не у самій волі як такій, а у її невластивому, неправильному застосуванні. Як тільки людина починає уявляти себе настільки вільною, що починає розрізняти і оцінювати добро і зло і діяти відповідно до власних оцінок, вступаючи тим самим на шлях гріха, а отже – морального зла. Шукати причин злого скерування волі – справа безсенсовна і невдячна, “це все рівно, що хотіти бачити темряву чи чути тишу”, тому сама постановка питання у такий спосіб вважається Августином некоректною.

Оцінка добра і зла у світі, їх розрізнення були проблематичними у філософії Аврелія Августина. З одного боку, світ, як творіння Бога, не може бути недобрим. З іншого боку, існування зла безсумнівне. При визначенні поняття теодицеї, і захисту досконалості твори Аврелія Августин виходить промовою, що зло не захищено природою, але фактично є продуктом, який створила людина. Бог створив природу доброю, але отруїла її зла воля. Зло походить від людини, має земний характер, добро ж походить від Бога, продукт божої милості. Людина відповідає злу, але не добру. Зло виникає там, де ніщо не робиться добре, зло - це відраза від вищих цілей, це гординя. Гординя виникає з прагнення обійтися

без бога. Наступний аргумент теодицеї Августина полягає в тому, що зло не порушує гармонії світу, але необхідно для неї. Покарання грішників так само не суперечить цій гармонії, як і винагорода святих. Августин, таким чином, не заперечує наявності зла у світі, однак розуміє його чисто негативно, як відсутність добра.

Святий приписував злу та добру різні джерела походження. Зло походить від людини, має земний характер, добро ж виникає від бога, продукт божої милості. Людина відповідає за зло, але не за добро.

Висновок. Отже, досліджуване питання добра і зла Аврелій Августин розглядав доволі детально та у різних площинах. Насамперед з онтологічного (джерела походження зла) та антропологічного (гріховність людини як наслідок її волі) боків. Філософська спадщина Августина характеризується високим ступенем динамічності у розвитку тлумачення питань добра і зла. Загалом, проаналізувавши текст твору “Сповідь” можна зробити наступні висновки. По-перше, Бог не створював зла, бо відсутність добра - це зло. По-друге, усе добро і досконалість походять від Бога, а гріх - походить від людини. По-третє, джерелом зла є людська воля, оскільки завдяки ній ми можемо робити вибір, а джерелом всякого гріха є гордість як «відступництво від Бога» і не визнання його могутності. Але незважаючи на це, воля належить до благ, походить від Бога та є фактором людського щастя.

Список використаної літератури

1. Добжинські, А., 2015. ‘Розвиток категорій добра і зла у філософській концепції Августина Аврелія’, Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія. Випуск №1, С. 81-88
2. Константинов, Ф., 1962, ‘Философская энциклопедия: в 5-ти т.’, М.: Гос. науч. изд. „Советская энциклопедия”, Т. 2., С. 27
3. Макинтайр, А., 2000. ‘После добродетели: Исследования теории морали’, Пер. с англ. В. В. Целищева. М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 384 с.
4. Святий Августин, ‘Сповідь’, 1999, Пер. з латини Ю. Мушака. Київ: Основи, 319 с. [online] Доступно: https://shron1.chtyvo.org.ua/Augustinus_Aurelius/Spovid.pdf?
5. Whitesell, F, 1939, ‘The Problem of Evil as Treated By St. Augustine’ Loyola University Chicago. S. 7-35 [online] Доступно: https://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1422&context=luc_theses

TRANSFORMATION OF THE VALUE SYSTEM IN THE CONDITIONS OF VIRTUALIZATION OF SOCIETY	
Семенов Ігор Сергійович	121
ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	
Стовпець Олександр Васильович, Додусенко Андрій Вікторович	123
ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОПУЛІЗМУ	
СЕКЦІЯ 5. ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Аксьонова Віра Ігорівна	127
ГНОСЕОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
Бушулян І. О., Петінова Оксана Борисівна	130
СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АБСУРДУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ А.КАМЮ: «ЧУМА» ТА «МІФ ПРО СІЗІФА»)	
Дилян Анна Віталіївна, Врайт Галина Яківна	137
ПОЛКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	
Кадієвська Ірина Аркадіївна	140
ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ	
Консицька Анастасія, Нівня Ганна Олександрівна	142
ПАРАДОКС В ЛОГІЦІ ТА МАТЕМАТИЦІ	
Пустовойт Дар'я, Петінова Оксана Борисівна	144
«ГРАД БОЖИЙ» - ЯК МОДЕЛЬ ІДЕАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА В ТВОРЧОСТІ АВГУСТИНА	
Русалова Олександра, Петінова Оксана Борисівна	148
РОЗДУМИ Р.ДЕКАРТА ПРО СПЕЦИФІКУ ПІЗНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТІВ З «РОЗДУМИ ПРО МЕТОД»)	
Топор Надія, Петінова Оксана Борисівна	152
ЗЛО ЯК БРАК ДОБРА (НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТІВ З ТВОРУ “СПОВІДЬ” АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)	
Чумак Єгор Олександрович, Поплавська Тетяна Миколаївна	159
ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА АСКЕЗА І ДОВІЛЬНА ДІЯ (САМОТВОРІННЯ)	
Шабатура Євгенія Андріївна, Врайт Галина Яківна	161
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	

СЕКЦІЯ 6. ФІЛОСОФІЯ СИНЕРГЕТИКИ